

vervolgden de Staten hun eigen leven, maar in dit staatsleven werd almeer een hoogere invloed merkbaar, die ongezocht en van zelf aan dit staatsleven een ander karakter schonk. En het is niet het minst door dit instrument der Wet, dat Christus onze Koning het leven der Staten beheerscht heeft. Ge kunt daarom niet zeggen, dat de Staat een Christelijk instituut werd. De splitsing der menscheit in Staten toch is op zich zelf geen Christelijke idee. De Christelijke idee blijft aldoor roepen om de eenheid van ons menscheit geslacht, en daarom hoort de indeeling in Staten niet thuis in het Koninkrijk der hemelen. Maar toch werd dit gewonnen, dat in het gesplitste staatsleven de besef en denkbeelden van het Koninkrijk der hemelen almeer indrongen, en dat het Staatsleven, in plaats van het Koninkrijk der hemelen te bestrijden en tegen te staan, bekwaam werd om het, onder de heerschappij van den Christus, te bevorderen.

„Een geloof als een mostaardzaad.“

En Jezus zeide tot hen: Om uws ongeloofs wille; want voorwaar zeg ik u, zoo gij een geloof hadt als een mostaardzaad, gij zoudt tot desen berg zeggen: Ga henen van hier derwaarts, en hij zal henengaan; en niets zal u onmogelijk zijn.

Matth. 17 : 20.

Een korrel van het mostaardzaad is klein. Heel klein. Zoo klein, dat het onder alle moeskruiden het allerkleinste is. Zegt nu Jezus, dat wie een geloof heeft als een mostaardzaad, een berg kan verzetten, en kunt gij dit niet, dan sluipt als vanzelf de bange gedachte in u, dat zelfs 't allerkleinste korrelke van geloof nog niet in u gevonden wordt. Het staat er immers zoo duidelijk: „Voorwaar zeg ik u, zoo gij een geloof hadt als een mostaardzaad, ge zoudt tot desen berg zeggen: Ga henen van hier derwaarts, en hij zal henengaan, en niets zal u onmogelijk zijn.“ Met te spreken van „desen berg“ doelde Jezus, blijkens het verband, op den Tabor, een berg die niet alleen hoog, maar bovendien zoo groot van omvang is, dat de enkele aanblik van het magische geaarte een overweldigende indruk maakt. Er moet dus in dit zeggen van Jezus tot zijn discipelen het bitter verwijt voor de jongeren liggen, dat hun geloof nog zoo goed als niets was, ja, dat het kleinste korrelke van geloof nog niet in hen werd gevonden. Stond het nu zoo reeds bij de discipelen, dan wordt wie nu dit woord leest, allicht geheel ontmoedigd. Bezaten de discipelen nog het kleinste korrelke van geloof niet, hoe bitter droef moet 't dan met u geloof niet staan. Eerst als we bergen verzetten konden, zou 't eerste beginsel van geloof in ons gevonden worden, en wie onier kan dit?

Draagt men nu het getuigenis des Geestes in zich om, dat men toch waarlijk vrede bij God heeft, omdat men door het geloof gerechtigd is, dan geeft dit een strijd. Men kan beiden saam niet rijmen. En dan van tweeën één. Dan leest men of over zulk een woord van Jezus heen en geeft er geen acht op, of telwel er trekken wolken van twijfel over de ziel en de vrede in het hart wordt gestoord.

Toch hoeft dit niet, want wat men in dat woord van Jezus las, staat er niet. Er staat heel iets anders. Immers die kleinheid van het mostaardzaad haalt men er hier bij, maar daar staat niets van. Van die kleinheid sprak Jezus wel in de *gelykenis* van het mostaardzaad, maar niet toen hij het bergenverzettend geloof karakteriseerde. En waar ge hier, om het woord van Jezus recht te verstaan, op letten moet, is niet dat de korrel van het mostaardzaad zoo klein is, maar integendeel hierop, dat uit het kleine mostaardzaad een strik als een boom kan opgroeien, een strik niet naar metstengels, maar met takken, en soms met zulke takken, dat zelfs kleine vogels er hun nest in maken.

De nadruk valt dan niet daarop, dat het mostaardzaad zoo klein is, maar dat het, naar zijn aard, een zoo geweldige kracht in zijn ontkieming en groei ontwikkelt, als *naar proportie*, bij geen ander moeskruid plaats grijpt. Kool groeit ook hard, maar het zaad van kool is veel groter; en toch blijft de koolstruik zooveel kleiner. Veldsluis, suikerbiet of wat ander gewas ge ook neemt, het is in zijn zaad altemaal veel, veel groter, en toch komt 't zoo hoog niet. Bij het mostaardzaad daarentegen bestaan deze twee saam, dat de zaadkorrel ervan het kleinste is, en dat er toch het vermogen en de kracht in ligt, om boven alle moeskruiden in de hoogte uit te schieten.

Wat Jezus aan zijn discipelen, toen ze den maan-ziekten jongeling niet genazen konden, verweet, was alsoo niet, dat ze zelfs het allerkleinste begin van geloof nog niet hadden, maar heel anders, dat hun geloof nog den rechten aard niet had, want dat het de kracht en de macht nog miste, om alle ander menscheit vermogen in uitwerking verre te boven te gaan.

Klinke het u niet vreemd in het oor, zoo we naast het mostaardzaadgeloof waarvan Jezus sprak, ter vergelyking een geloof als 't zaad van postelico of van sellenice of van veldsluis stellen. Lijkt nu u geloof op die andere soorten moeskruiden, dan maakt het meer vertoon, want het zaad van die andere moeskruiden is veel groter. Alleen maar, het heeft de kracht niet, de werking er van is veel minder, het richt lang zooveel niet uit. Lijkt daarentegen u geloof op het zaad van den mostaard, dan is het zoo klein dat het eerst haast niet merkt en het maakt niets geen vertoon; maar gaat 't werken, dan komt er een kracht uit op, die alle ander geloof zeer verre te boven gaat, en bezit wat er uit wien wel haast een *raishid* die ge bij geen andere moeskruidplant vindt. Bij die andere toch komt het niet verder dan tot een *strik*, maar uit het mostaardzaad komt een *boom*.

Jezus zegt altoos volstrekt niet, dat zijn discipelen nog zelfs het kleinste begin van geloof niet hadden. Dat was bij hun uitdijding wel anders gebleken. Wat Jezus hun gevoelen doet is alleen, dat hun geloof nog den waren aard mist, dat het nog te veel schijn, en te weinig wezen bezit, en dat het karakter van het mostaardzaad er nog niet genoeg in opleeft.

En zoo nu opgevat, spreekt dit woord van Jezus ook u toe. Waart ge nog zonder het eerste begin van geloof, ge zoudt aan Jezus

woord zelfs niet bechten, want wat stoort een volstrekt ongeloofgevoel zich aan wat Jezus zegt. Reeds dat ge u om Jezus' woord bekeert, toont dat er geloof in u werkt. De vraag is alleen maar, of het geloof dat in u is, reeds het ware karakter erlangde, of het reeds de omhooggaande kracht van het ontplooiende geloof bezit, en of, zooals het mostaardzaad opschiet in een boom, ook in u het geloof reeds op volle kracht kwam.

Heel het verhaal toont het, Jezus sprak hier niet van de *zaligmakende kracht* van het geloof. Jezus zegt dit woord dan ook niet tot alle discipelen, met name niet tot Petrus, Johannes en Jacobus, maar alleen tot de overige negen. Die negen jongeren hadden aan den voet van den Tabor gewacht, ongetuigd Jezus met de drie anderen omhoog naar den Tabor was gegaan, om daar verheerlijkt te worden. Toen hij nu met zijn drie getrouwen weer van den berg afkwam, liep de vader hem tegemoet, die zijn maan-ziek kind bij de apostelen had gebracht, opdat ze het kind genezen mochten, en dat nu hadden ze niet gekund. Daartoe was hun geloof niet in staat geweest. Daartoe was in hun geloof de noodige kracht niet geweest. En met het oog hierop zegt Jezus hun nu, dat dit daaraan lag, dat hun geloof nog niet het rijke karakter van het mostaardzaad bezat, en nog geenszins was het bergenverzettend geloof van zijn vol en rijk ontwikkelde discipelen.

Maar al doelde Jezus hier niet op de *zaligmakende werking* van het geloof, toch is *alle geloof* in zijn beginsel één. Dat één geloof heeft een werking die naar binnen gaat, en maakt dan dat we ons weten als overgegaan uit den dood in het leven. Dat één geloof werkt naar boven, en brengt aan ons den vrede met God. Maar ook, dat één geloof werkt reeds hier op aarde naar buiten, en werkt door de liefde voor den naaste een aandring om te voor Jezus te winnen, doch tevens en tegelijk om het beeld van den Christus consolator te dragen, en de ellende te genezen, die uit de zonde onder menschen opkamt.

Dat geloof nu, waaruit deze alzijdige werking voortvloeit, is niet een opgeklaard verstand, noch ook een opgehelderde eigenschap van uwer rede, en ook niet een meerdere wijsheid, die u is ingestort. Dat geloof is heel iets anders, is iets op zich zelf. Het is een vermogen, waardoor u innerlijk leven, en straks uw innerlijk bewustzijn, in rechtstreeksche en onmiddellijke aanraking en gemeenschap met u God komt. Al u verstand, al u rede, al u wijsheid wordt gemeten met de maat van dit eindige bestaan, maar u geloof glijdt in het oneindige over, zet u in verband met het eeuwige, en roept een rechtstreeksche verbinding in het leven tusschen u innerlijk wezen en den Oneindigen, Almachtigen God in Wiens hand ge zijt. Daarom kan wie niet gelooft, het geloof nooit verstaan. Daarom staat het geloof hoog boven alle menscheit wetenschap, die uit haar aard naar den maatstaf van het eindige rekent. En het is hierom dat Jezus, in zijn beelddespraak, het geloof zelf met een almacht als de Almacht Gods, in verband set.

Die beelddespraak van een geloof, dat men den Tabor oplicht en in de Middellandsche Zee zou werpen, drukt alleen uit, dat dit geloof in zijn werking geen grenzen kent, en dat het, met u, wij 't maar niet knakken of neerbuigen, voor niets terugdeinst, bij niets het opgeeft, en over elke tegenstand triomfeert. Al staat er niet alleen een berg, maar heel de wereld tegen ons op, het geloof dat den echten aard van het mostaardzaad bezit, werkt uit een nooit berispend Godsvertrouwen, en al wordt het voor een oogenblik neergeslagen, het buigt altoos hoog zijn uitgeschooten stengel weer op.

Jezus dwingt u alzoo door dit schijnbaar raadselachtig woord steeds weer tot zelfonderzoek, of ook u geloof reeds dit hoog karakter van het mostaardzaad verkregen heeft.

Ook gij gelooft. Ongetwijfeld. Wat zoudt ge anders met de heilige dingen inlaten. Maar het gevaar blijft, dat ge met u geloof te spoedig vrede neemt. Denkt dat ge er met u geloof nu zijt. Dat u geloof is wat het wezen en worden moet. Dat ge op dit zalig beest inslaapt. En dat ge aan de rijpe, volle ontplooiing, waartoe u geloof komen moet, zelfs niet denkt. Ge moogt dan een geloof hebben als het zaad van dille of komijn, of gelijk wij het beeld in een moeskruid uit onzen moestuin uitdrukten, een geloof als veldsluis of postelico, maar daarom zijt ge er nog niet.

Met zulk soort van lager geloof kunt ge nog wel uit in gewone dagen, en bij kleine teleurstellingen, maar zulk soort geloof bekwijnt terstond, als het water aan de lippen komt, en we heel ons bestaan bedreigd gevoelen. Het geloof als een mostaardzaad juicht tegen de vervolging en verdrukking in, en triomfeert over elke tegenstand, zonder een oogenblik zijn God los te laten; maar het geloof van de dille en de komijn kent en kantelt, zodra de storm des levens opsteekt. Het vertrouwen wordt geschokt, als men nog pas voor een kleinen heuvel staat, en komt er een berg voor ons te liggen, dan raakt het van zijn God af, laat allen moed zinken, en wordt met het ongeloof op één hoop geworpen.

En daarom is dit woord van Jezus van het bergenverzettend geloof, der Christenheid zoo van noode. Het slaat een haak in het zelfbewustzijn van een iegelijk kind van God, dat in zijn levensstrijd voor een berg te staan komt. Wat zal dan triomfeeren? Zal dan die berg u geloof verpletteren, of u geloof dien berg op zij dringen? En dan jubelt elk kind van God, dat ook in den bangsten strijd aan zijn God vanhield en triomfeerde: Mijn geloof heeft gezegd: Berg, ga heen, en de berg is heengegaan, en op het oeffen pad ben ik blijven wandelen voor het aangezicht van mijn God.

Amsterdam, 15 April 1910.

De *Waarheidsvriend* belooft zich, dat we haar antwoord op onze vraag in zake de ljdelijkheidstheorie niet aan onze lezers mededeelden en daardoor den verkeerde indruk, dien onze lezers van haar standpunt ontvingen, niet hebben weggenomen.

„Weet De Heraut niet, zoo vraagt ze, dat De *Waarheidsvriend* niet moet hebben van die valsche ljdelijkheid, die met Gods Woord in strijd is, maar met ljdzaamheid wil doen het werk, dat de Heere ons op de handen komt leggen?“

Zeker zou niets ons liever zijn, dan wanneer De *Waarheidsvriend* kloek en beslist den strijd aanbond tegen de valsche ljdelijkheidstheorieën, die onder de Gereformeerden in de Hervormde Kerk al meer

opgeld doen, maar tot dusverre is hiervan, wanneer we eerlijk onze mening mogen uitspreken, niet veel te bespeuren geweest.

Ook het zeer uitvoerige antwoord, dat de redactie op onze vraag gaf en dat kolommen besloeg, bracht ons feitelijk geen stap verder. Want ze gleed eenvoudig heen over de quaestie, waarom het ging. En daarom deden we er het zwijgen toe.

Opdat dit zwijgen echter niet aan onwillendheid worde toegeschreven, willen we gaarne aan onze lezers mededeelen, op welke wijze De *Waarheidsvriend* ons antwoorde.

Gelijk men zich herinneren zal, had ze afgekeurd, dat de Gereformeerden aldoor spraken van iets *doen*. Daarin werd nog het verschilpunt tusschen ons en de broeders in de Hervormde Kerk gezocht. Dezen volgden het voorbeeld van de profeten, Christus en de Apostelen, die niets *deden*, maar alleen het Woord *predikten*.

De vraag, waarom het ging, was dus of de profeten, Christus en de Apostelen nooit *handelend* zijn opgetreden, maar alleen *gepredikt* hebben, om dan voorts de werking van dat Woord af te wachten.

Om die vraag te beantwoorden, wazen we De *Waarheidsvriend* op de profeten, die niet alleen predikten, maar ook de Baalspriesters geslacht hebben, op Christus, die de koopeelken uit den tempel dreef, op de Apostelen, die de goddeloozen en ketters uit de Kerk banden.

Hoe maakte De *Waarheidsvriend* zich nu van deze voorbeelden, die lijnrecht met haar beweren in strijd waren, af?

Een enkel voorbeeld mocht dit toonen. Dat de profeten de Baalspriesters geslacht hebben, kan ze natuurlijk niet ontkennen. Maar, zoo zegt ze, de profeten hebben trots het diepe verval van de Kerk onder Israël, toch niet met die Kerk gebroken en geen altaar tegen altaar opgericht.

Voelt De *Waarheidsvriend* nu niet, dat dit antwoord slechts een ontwijken van de quaestie is?

De vraag was niet, of de Gereformeerden in de Hervormde Kerk moesten breken, een „Kerk“ tegen een „Kerk“ oprichten, maar alleen of de profeten, Christus en de Apostelen niets anders hebben gedaan dan het Woord verkondigen.

Zeker zou over de vraag, of de gansch exceptionele verhouding, waarin de Kerk bij Israël verkeerde en waarom er in Israël maar één heiligdom mocht wezen, ons ten exempel mag zijn, veel te redeneeren vallen. Gold deze regel toch voor de Kerk des Nieuwen Verbonds, dan is daarmede heel het werk der Hervorming geoordeeld en staan daardoor ook Luther, Zwingli en Calvin schuldig.

Maar hierover gaat het geding niet.

We vroegen niet aan de Gereformeerde broeders in de Hervormde Kerk, om uit die Kerk uit te gaan en een nieuwe Kerk te stichten, maar alleen of ze voor hun conscientie verantwoorden kunnen, dat er niets *gedaan* wordt en dat dit *nietdoen* met een beroep op de profeten, Christus en de Apostelen vergoedlijk wordt?

Ook het *Zeeuwach Kerkblad*, al deed het ons bezwaar niet, dat de Kerk niet in de eerste plaats geroepen is om bij de Overheid op wederinvoering der doodstraf aan te dringen, is toch met ons van oordeel, dat de tijd daarvoor thans niet rijp is.

Zelfs de antirevolutionnaire partij, zoo merkt de redactie op, heeft de wederinvoering der doodstraf niet op haar program van actie geplaatst, en de coalitie met de Christelijk-Historischen en Roomschen, waarvan het meereendeel niet voor de wederinvoering der doodstraf in ons vaderland is, maakt het moeilijk aan het Kabinet, dat op deze coalitie steunt, den eisch te stellen, dat het thans tot wederinvoering der doodstraf zal overgaan. Men weet toch vooruit, dat dit aan doovmansdeur zou geklopt zijn.

Over de vraag, of het over 't algemeen op den weg der Kerk ligt, om met een dergelijk verzoek bij de Overheid aan te komen, kunnen we daarom kort zijn. Het is een theoretische quaestie, die op dit oogenblik van weinig belang schijnt.

Alleen deze opmerking veroorloven we ons, dat het geheel iets anders is, dat de Kerk in haar Bijdenis op grond van Gods Woord het goed recht van de doodstraf handhaaft, dan dat de Kerk met een bepaald verzoek tot de Overheid komt om de doodstraf toe te passen. De Kerk heeft, toen de Overheid de doodstraf toepaste, wel bij voorkomende gevallen hierin stilzwijgend berust of om clementie gevraagd, maar nooit bij de Overheid *aangedrongen* op de uitvoering der doodstraf. Dit geschiedde natuurlijk niet, omdat de Kerk aan de Overheid het recht tot de doodstraf betwistte, of van oordeel was, dat de moedenaar de doodstraf niet verdiende, maar omdat de Kerk altoos meer voor barmhertigheid dan voor de strengste toepassing van het recht pleit. Het is hiermede als met een moeder, die, al erkent ze de rechtvaardigheid van het vonnis, dat haar kind trefte, toch met deernis over haar kind beweegt is en bij den rechter om gratie vraagt. Dat bedoelt de uitdrukking: *ecclesia non sinit sanguinem*, de Kerk verlangt niet naar bloed.

Met het oog daarop schreven we, dat het minder met het karakter der Kerk overeenkwam, om een dergelijk verzoek tot de Overheid te richten. Er is allerlei mistand in ons vaderland, waartegen de Kerk bij de Overheid niet protesteert. En wanneer nu juist bij uitsondering dat één punt met zooveel nadruk op den voorgrond geschoven wordt, geeft dit een indruk, die voor onze Kerken minder gunstig is. De spotbladen hebben zich dan ook gehaast, in allerlei caricatuurbeeld en satire onze Kerken om deze moties bospettelijk te maken. Een spot, die zeker nooit ons mag afhouden van onze plicht te doen, maar die toch ook de vraag voor onze conscientie legt, of het niet fijner

gevoeld ware geweest, wanneer onze Kerken deze zaak aan de politieke partijen hadden overgelaten.

Een dogmatisch geschil?

XXIX.

Ons onderzoek naar de beteekenis van de woorden *Scheol* in het Oude en Hades in het Nieuwe Testament is hiermede afge-loopen. Dit onderzoek heeft getoond, dat het zeker niet gemakkelijk is beide woorden in het Hollandsch weer te geven door één woord, dat hun beteekenis volkomen juist uitdrukt. Onze Staten-overzetter hebben dit wel gevoeld, waarom ze in het Oude Testament *Scheol* beurtelings vertaalden door *graf of hel*; het Nieuw-Testamentische *Hades* daarentegen hebben ze altoos door *hel overgezet*, hoewel ons bleek, dat deze vertaling zeker niet overal juist is. In nieuwere Bijbelvertalingen, zooals de herziene Engelsche, heeft men met het oog op die moeilijkheid de woorden *Scheol* en *Hades* onvertaald gelaten, wat meer een ontlopen dan een oplossen der moeilijkheid is. De woorden *Scheol* en *Hades* hebben in de Heilige Schrift, gelijk we zagen, een dubbele beteekenis: ze drukken nu eens uit den *staat des doods*, het *doodenrijk*, de *macht en het verderf* dat van den dood uitgaat en die door alle menschen ervaren wordt; dan weder zien ze op het *strafrijken*, dat na den dood den goddelooze wacht, de *plaats der pijniging*, de *hel*. In een goede Bijbelvertaling zal dit onderscheid moeten uitkomen en de onderscheiden beteekenis uit het verband moeten worden opgemaakt. Maar al mag daarbij soms verschil van mening mogelijk zijn, of de woorden *Scheol* en *Hades* meer het algemeene begrip van staat des doods hebben, of het bijzondere van het strafrijken der goddeloozen, omdat dit niet altijd even gemakkelijk uit het verband is af te leiden, — aan het feit zelf, dat *Scheol* en *Hades* in de Schrift niet alleen een neutraal doodenrijk, maar wel degelijk ook de plaats der pijniging van den goddelooze aanduiden, doet dit niets af. Er zijn teksten genoeg, waar *Scheol* en *Hades* niet anders dan door *hel* kunnen worden vertaald.

Keeren we thans tot het uitgangspunt van ons onderzoek terug, dan zal gevoeld worden, van hoeveel beteekenis dit is voor de verklaring van het geloofsartikel: *nederge-daald ter helle* in ons Apostolisch symbool. Want wel is het volkomen waar, dat in den oorspronkelijken Latijnschen tekst van ons Geloofssymbool natuurlijk noch het woord *Scheol* noch het woord *Hades* voorkomt, maar het Latijnsche *infernum*, en dat ook in den Griekschen tekst gewoonlijk niet het woord *Hades*, maar *καταχθονια* gebruikt wordt, maar principieel verschil maakt dit niet. Een officiële Grieksche tekst van ons Apostolisch Symbool, waarin het artikel nederge-daald ter helle voorkomt, bestaat er niet, want de Grieksche Kerk heeft dit geloofsartikel nooit in haar symbool opgenomen. En wat den Latijnschen tekst betreft, die hier alleen gezag heeft, zoo komen we voor dezelfde moeilijkheid te staan bij de vraag, welke beteekenis het woord *infernum* hier heeft. Beteekent het woord *infernum* niet anders dan het doodenrijk, den staat des doods, dan is de Calvinistische opvatting van het geloofsartikel, die ook door onze Kerken in den Heidelbergchen Catechismus gehuldigd wordt, veroordeeld; kan het woord *infernum* daarentegen wel degelijk de *hel* beteekenen, dan is daarmede ook het goed recht van Calvin's opvatting gehandhaafd.

Nu is het woord *infernum* evenals het woord *Hades* geen nieuw woord, dat de Kerkvaders hebben uitgedacht, maar een woord, dat aan het gewone Latijn ontleend is. Alleen heeft men hierbij wel in het oog te houden, dat het woord in het kerkelijk spraakgebruik een gewijsde beteekenis kan gekregen hebben en men dus niet uit de beteekenis van dit woord in de klassieke literatuur besluiten mag tot de beteekenis, die dit woord in de kerkelijke taal heeft gehad. Zelfs al was het juist, dat in het klassieke Latijn *infernum* nooit de strafplaats der goddeloozen aanduidde, maar alleen het algemeene doodenrijk, waar de zielen van alle afgestorvenen heengaan, dan zou daaruit nog niet volgen, dat de Kerkvaders het woord in dien zin altoos hebben gebruikt en dit de eenige beteekenis van dit woord zou zijn. De geheel andere voorstelling, die de Christelijke Kerk van het leven hierna heeft, moet ook invloed hebben gehad op de beteekenis, die aan het woord *infernum* werd gehecht.

Dat dit nu metterdaad het geval is geweest, valt ook niet moeilijk aan te toonen, al zullen we uiteraard ons hierbij tot een enkel bewijs moeten bepalen.

In de eerste plaats zij er op gewezen, dat de Latijnsche overzetter van den Bijbel het woord *Scheol* in het Oude Testament en het woord *Hades* in het Nieuwe overal hebben vertaald door *infernum*. Dit feit is daarom van zooveel belang, omdat de voorstelling, die de Schrift van de *Scheol* en den *Hades* geeft, daardoor van zelf op het woord *infernum* is overgegaan. *Scheol*, *Hades* en *infernum* hebben dezelfde beteekenis gekregen. Want, gelijk we reeds vroeger bij het woord *Hades* opmerkten, dat door de overzetter van het Oude Testament gebruikt werd om *Scheol* weer te geven, mag zulk een woord dan niet meer verklaard worden naar zijn oorspronkelijke beteekenis, maar wordt het van zelf de vorm en drager van de openbaringsgedachte, die de Schrift aan het woord in de grondtaal gebruikt, hecht. Hieruit nu volgt, dat het woord *infernum* evenals *Scheol* en *Hades* zeker in algemeen zin ook den *staat des doods* kan aanduiden, maar dat het tegelijk ook de beteekenis kreeg van de strafplaats der goddeloozen, de *hel*. De uitdrukking van ons Apostolisch

geloofssymbool: *descensus in infernum*, kan dus zeer zeker volgens het kerkelijk Latijn hetzelfde beteekenen als *sterven*, in den *staat des doods* ingaan. In de Latijnsche vertaling van het Oude Testament wordt de uitdrukking *descendere in infernum*, nederdalen in het doodenrijk, dikwijls in dien zin gebruikt. En ook in het Nieuwe Testament beteekent het woord *infernum* in Hand. 2 ongetwijfeld niet de hel, maar den staat des doods. Zoo valt ook blijkbaar Rufinus het op, die het eerst dit geloofsartikel als behoorende tot de geloofsbelijdenis van zijn kerk ons mededeelde, en verklaarde, dat de kracht van dit woord hetzelfde was als *begraven*. En deze opvatting, die later door Zwingli en verschillende gereformeerde theologen is overgenomen en door de Westminster'sche synode zelfs officieel is geijkt, kan dus zeker niet gezegd worden met de beteekenis der woorden *descensus in infernum* in strijd te zijn. Hand. 2 blijft voor deze opvatting nog altoos de meest sterke bewijspilaar, omdat dit de eenige plaats in de Heilige Schrift is, waar rechtstreeks van den *Hades* of het *infernum* in verband met Christus gesproken wordt en het exegetisch vaststaat, dat *Hades* of *Infernum* hier niet de hel, maar den staat des doods aanduidt. Alleen dient hierbij wel in het oog gehouden te worden, dat de Heilige Schrift en vooral het Nieuwe Testament niets weet van de heidense voorstelling, alsof de zielen der afgestorvenen als schimmen allen in eenzelfde plaats zouden bewaard worden, maar uitdrukkelijk leert, dat de zielen der geloovigen naar den hemel en der goddeloozen naar de hel gaan. Het woord *infernum* mag daarom niet in strijd met de Heilige Schrift in ons geloofsbelijdenis worden opgevat als een *doodenrijk* in den zin van een *plaats*, waar al de zielen der afgestorvenen na hun dood zouden heengaan en waar ook Christus zelf zou vertoefd hebben, tijdens zijn driedaagsch verblijf in den graf. Deze voorstelling, die thans van verschillende zijden gedreven wordt, om daarmede allerlei onjuiste denkbeelden omtrent den status intermedius te doen ingang vinden, is in strijd met de Heilige Schrift en mag daarom nooit aan dit geloofsartikel verbonden worden. Wil men het nederge-daald ter helle verstaan in den zin van Hand. 2, dan beteekent dit niet anders, gelijk de Gereformeerde theologen, die dit gevoelen voorstonden, dan ook steeds met nadruk hebben verklaard, dan dat Christus in den *staat des doods* is geweest, dat zijn ziel werkelijk van het lichaam gescheiden is geweest, dat hij de smarten des doods, gelijk de Apostel het noemt, gekend heeft.

Maar al geven we terstond toe, dat deze opvatting Schriftuurlijk is en met de beteekenis der woorden *descensus in infernum* volkomen strookt, even beslist handhaven we, dat ook het gevoelen van Calvin en onze Gereformeerde Kerken in Nederland, die het woord *infernum* opvatten in den zin van *hel* en onder de nederdaling ter helle het dragen der hellsche straf verstaan, niet kan gezegd worden met de woorden van dit geloofsartikel in strijd te zijn of hun beteekenis geweld aan te doen. Dit zou wel het geval zijn, indien 'het woord *infernum* alleen den staat des doods beteekende, maar is dit niet, nu ons bleek, dat de Schrift de woorden *Scheol* en *Hades* evenzeer gebruikt tot aanduiding van de strafplaats der goddeloozen en die beteekenis ook overging op het woord *infernum*, dat als vertaling van deze beide woorden in de Latijnsche overzetting wordt gebruikt. Daarom hebben we ook zoo uitvoerig de beteekenis, die de Schrift hecht aan de *Scheol* en den *Hades*, nagegaan, omdat daardoor tevens beslist werd over de beteekenis van het woord *infernum*.

Dit bewijs uit de Schrift nu wordt in de tweede plaats nog versterkt door hetgeen de Kerkvaders zelf ons over de beteekenis van het woord *infernum* en in verband daarmede over het geloofsartikel nederge-daald ter helle zeggen. Zeker is het waar, dat ook onder hen geen overeenstemming van gevoelens bestaat, wat daarmede samenhangt, dat allerlei onjuiste beschouwingen over het leven hiernaals deels uit de apocriefe literatuur, deels uit de heidense gedachtenwereld bij hen naderen. Tertullianus, die de zoogenaamde Openbaring van Henoch op grond van Judas vs. 14 als een Goddelijk geïnspireerd boek beschouwde, grondde daarop de voorstelling, dat het *infernum* een doodenrijk is, waar de zielen van alle menschen, goddeloozen en rechtvaardigen, bewaard werden tot den oordeelsdag, en meende, dat alleen de zielen der martelaren rechtstreeks naar den hemel gaan, waar ook Elia, Henoch en de moordenaar aan het kruis zouden vertoeven. Het *infernum* is hier dus metterdaad als een verblijfplaats voor alle afgestorvenen gedacht. En ook bij andere Kerkvaders als Lactantius e.a. kan men het woord *infernum* in denzelfden zin opgevat vinden, waarmede zich dan allicht de voorstelling verbindt, dat ook Christus' ziel na het sterven in dit *infernum*, dit doodenrijk heeft vertoefd. Maar even zeker is ook, dat andere Kerkvaders van deze *infernum*-voorstelling, aan de apocriefe literatuur der latere Joden ontleend, niets wilden weten en op grond van de Heilige Schrift daartegen protesteerden. Uitdrukkelijk werd door hen verklaard, dat het woord *infernum* de *hel* aanduidde en dat ook het artikel „nederge-daald naar het *infernum*“ in dien zin moest worden verstaan. Zoo geschiedde, om slechts op dit een voorbeeld te wijzen, met name door Augustinus op meerdere plaatsen, maar wel het duidelijkst in zijn verklaring van „Genesis naar de letter“, boek XV bidst. 33. „Ik erken, zegt hij, nog nergens (in de Schrift) een plaats gevonden te hebben, waarin de p'aasten, waar de rechtvaardigen rusten, de inferi genoemd worden. En zelfs wordt niet ten onrechte geloofd,

dat ook de tot aan die gepijnigd w de smarten naar zijn on verlost moest te verstaan uit de doode der inferi o door hen nie dat we aan de smarten macht, waari alle knie zi hemel, die o zijn, door w gehouden w bij ontbond arme, die in verborgene v smarten, wa die smarten g groote klove g gezegd in d hierop de w aangehaald, i zien derhalve ding is gema maar wel in woord, dat g gij zult mijne inferi doen n ken te zijn u droefheid zoo dat hij niet maar naar g gaan. Voorts, ik nog niet en is mij althans nog waar het woord wordt“. Ook i stuk herhaalt b hij hier met n zijn woord tot dezen niet de zondaren zijn. Het is dus dui heele betoog die de inferi i zin opvatten, i ken der Schrift van de straffla niet elk argu aanvoert, juist ting, dat Chris daald om daa sen, mist zeker maar hoofzand uitdrukkelijk af, dat de inferi e den zijn. Het v hem zonder e dien zin valt d descensus ad i de beteekenis veel later zou vaders nergens het geloofsartik de inferi niets z zeker niet vol t

r. P. A. E. S. ROTTERDAM WIENS predicaat gehoud Westerkerk op de

— J. C. Groenew. Deze preek va dacht op vestig omstandigheid w maar ook om ha

Voor de, door en daarom zoo b in de tweede sta avond der vorige in haar bedehuis van dankbaar ge droefheid.

Het was to begaafde en door zijn woord van afi omdat zij gedach Heere in de veert en leeraar was ge was de scheiding e

En niet minder, voor den prediker aan dankend i smart-voelen zijn Rotterdam tussche hier wederkeert. Ik weet het bij i is een „leeraarlic denzen, die tot h haar liefelijk zijn. schapper des vied mende wijze het het heil heeft do harer lijfde geluk gekend.

Ik versta het d ezen broeder mo op dien, voor he avond van 5 Apr Kerk van AMSTERDAM, dat machti waardige het enth DOLANTIE zich, a haar zeer kostelij heeft gesicht, — gemeente sprak. En dit laatste v heeft Ds. SLEKVIN uitgaan.

Hiermede heeft ROTTERDAM en di Ik kan mij zoo- het te hebben ge nu de smart van wordt gevoeld, zull ook hoe, nog tot afscheidsprek van liefde als 'n schat s vooral in de kamer op de boekenhang schen „oode schrijv Ds. SMIT“. En n zullen onder stram gers, afgewerkte ma tjes, als ze vertell dat SMIT in ROT van den zegen „die